

УДК 371

МІСЦЕ І РОЛЬ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР У СИСТЕМІ НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Дубровська Л. О., Дубровський В. Л., Долматова М. П., Єрмак К. В.

У статті проаналізовано процес спільної діяльності учителя і учнів, спрямований на активізацію пізнавальної діяльності молодших учнів шляхом застосування дидактичних ігор. Автори характеризують дидактичні ігри, що стимулюють загальний особистісний розвиток школярів, поєднують навчальний зміст з ігровим задумом і діями, вимагають від вчителя майстерного педагогічного керівництва, якісної підготовки.

Ключові слова: пізнавальна діяльність, особистісний розвиток, спілкування, гра, дидактична гра, мотивація навчальної діяльності, моделювання, навчальний інтерес.

В статье проанализирован процесс общей деятельности учителя и учеников, направлен на активизацию познавательной деятельности младших учеников путем использования дидактических игр. Авторы характеризуют дидактические игры, которые стимулируют личностное развитие учеников, соединяют учебное содержание с игровым замыслом и действиями, требуют от учителя мастерства педагогического руководства, качественной подготовки.

Ключевые слова: познавательная деятельность, личностное развитие, общение, игра, дидактическая игра, мотивация учебной деятельности, моделирование, учебный интерес.

The article actualizes the motivation issue of primary school students' educational activity through active forms and methods of teaching games, reveals the benefits of game method in teaching, considering the game as child's a leading activity. The authors define the value of the didactic games in physical, spiritual growth, adaptation for various spheres of life; educational and entertaining activities enhance the effectiveness of teaching primary school students and on the other hand-creates conditions for the development and improvement of mental processes in the early school years.

The modern society requires of schools most effective teaching methods and education and this need is to link primary education.

Didactic games can be used to familiarize children with new training content and to consolidate it, to revise previously acquired concepts for full and deep understanding, learning, and skills formation, basic techniques of thinking and expanding horizons.

The game is one of the most important methods of training and education of students. Considering the importance of the game in terms of psychology and pedagogy, one could argue that the game belongs to the means of improving the efficiency of the educational process.

Key words: cognitive activity, personal development, communication, game, didactic game, motivation training activities, simulation, educational interest.

Потреба у грі ніколи не зникне в людини. Для дитини особлива цінність гри полягає не тільки в тому, що вона дає їй можливість як загального, так і фізичного, духовного зростання, а й у плані підготовки до різних сфер життя. Гра для дитини, особливо в молодшому шкільному віці, наділена ще й дослідницьким змістом, який дає змогу моделювати все те, що існує поза грою. Саме через гру дитина швидше знайомиться з правилами та нормами спілкування з оточенням – із світом природи, з людьми; швидше опановує навички і звички культурної поведінки.

Будь-яка інструментовка ігор виправдана ще й психологічно: у грі дитина безтурботна, психологічно розкута і таку більше, ніж коли-небудь, здатна на повне вираження свого індивідуального "Я". Важливим стає таке завдання для вчителів

початкових класів, як дати можливість кожній дитині через гру самовиразитися, самореалізуватися як у процесі навчання, так і в позаурочний час. Гра знімає нервове перевантаження. Саме завдяки ігровим формам занять вдається залучити пасивних учнів до систематичної розумової праці, дати дитині можливість відчувати успіх, повірити у свої сили.

Уся навчально-виховна робота з дітьми-шестилітками повинна ґрунтуватися на принципі гра-навчання, гра-виховання, оскільки в цьому віці гра для дітей – серйозна діяльність.

Основною формою організації навчальної діяльності молодших школярів традиційно залишається урок. Однак, залежно від тих завдань, які він покликаний реалізувати, урок змінює свої цілі, зміст, структуру, методи, прийоми і засоби навчання. Цілі сучасного уроку в початкових класах впливають із головних завдань початкового етапу навчання, визначених Державним стандартом початкової загальної освіти.

Особливо актуальним є застосування на уроках дидактичних ігор. Адже саме дидактичні ігри, ігрові заняття і прийоми підвищують ефективність сприймання школярами навчального матеріалу, урізноманітнюють їхню навчальну діяльність, вносять у неї елемент цікавості.

Кожен вчитель з перших днів навчання намагається зразу зацікавити дітей, викликати в них інтерес, дати можливість усім розкрити свої здібності, допомогти подолати труднощі. Це зробити нелегко. І тут кожному учителю потрібно показати себе кваліфікованим спеціалістом.

Розвиток пізнавального інтересу в початкових класах є фундаментальною основою подальшого навчання і розвитку пізнавальної самостійності. На уроках, щоб викликати потяг до пізнання, потрібно використати масу засобів: фільми, записи музики, картини, таблиці, а головне: розповідь учителя, його підготовка до уроків, підбір матеріалу, вибір вправ, здатність давати повні відповіді на запитання дітей, задовольняти їх пізнавальну потребу. Пізнання нового завжди складний процес.

З приходом дитини до школи змінюється її соціальна позиція, провідна діяльність з ігрової перетворюється в навчальну. Основи навчальної діяльності необхідно закласти в початковій школі.

Починаючи роботу з дітьми молодшого віку, вчитель повинен чітко усвідомити, що відмінною рисою шестирічної дитини є активна пізнавальна діяльність.

Як показують дослідження психологів, у цьому віці в дітей переважає споглядально-дійове мислення і дитина знаходить відповіді на питання "чому?" і "як?" тільки в результаті виконання визначених практичних дій з предметами. Ось чому провідним у процесі навчання дітей цього віку вважається так званий ігровий метод навчання.

Цей метод навчання дає можливість більш повного і широкого осмислення учнями навчального матеріалу в процесі багаторазового повторення практичних дій.

Учитель повинен пам'ятати, наскільки важливо під час пояснення нового матеріалу уміло поєднувати точність з індивідуальною практичною діяльністю учнів. Як показали дослідження психологів, у шестирічних дітей переважно мимовільна увага, вона нестійка, і одноманітна робота, навіть протягом нетривалого часу, приводить до втоми дітей. Ця особливість визначає необхідність частой зміни видів діяльності дитини і включення гри до навчального процесу. Навчальна діяльність молодшого школяра повинна бути насичена ігровими прийомами.

Гра – це засіб, що зніме неприємне хвилювання для особистості школяра. Дослідження вчених-фізіологів показали, що учні молодших класів можуть безперервно писати не більше 7 хвилин, тривалість безперервного читання не повинна перевищувати 7–10 хвилин, тільки в цьому випадку не виникнуть невротичні явища і буде стабільною працездатність дітей. Урок повинен складатися із декількох ретельно продуманих етапів, об'єднаних загальною темою і метою, але таких, що передбачають різні форми навчальної діяльності дітей, котрі повинні бути організовані таким чином, щоб вони виступали як вільні форми активності учнів. Такою формою активності молодших школярів є гра. В результаті систематичного її використання в навчальному процесі, у дітей розвивається рухливість і гнучкість розуму, формується також сприйняття, мислення (порівняння, аналіз, розумові висновки) і т. п.

Видатні педагоги К. Д. Ушинський, А. С. Макаренко вказували в свій час на великі педагогічні можливості гри і необхідність розробки методів керівництва ігровою діяльністю дітей молодшого шкільного віку.

Проте в шкільній практиці досліджується такі проблеми: одні учителі перетворюють ігрову діяльність учнів на уроках на розважальну, а інші – недооцінюють роль дидактичних ігор, створюючи на уроках лише ігрові ситуації, остерігаючись, що в наступних класах важко буде переключати дітей на навчальну діяльність.

Ці проблеми в роботі вчителів є результатом нерозуміння сутності дидактичної гри, її навчально-пізнавального характеру, недостатнього володіння засобами організації ігрової діяльності в її різновидностях.

Учитель повинен добре розуміти, що дидактична гра має два елементи – пізнавальний та ігровий, а тому дуже важливо, щоб жоден з них не був випущений, тому що її ефективність може бути зведена нанівець.

Деякі дидактичні ігри, захоплюючи завдання у віршах, ігри-жарти, головоломки, загадки та інше, сконструювати нові ігри і нові ситуації, в котрих задум, дія і дидактичне завдання матимуть єдину систему формуючої дії на учня, в якій запрограмована перетворююча діяльність і яка надає учням радість пізнання, вселяє оптимізм, віру в успіх, вимагає від них виявлення тямучості, винахідливості, творчості, чим залучає їх до активної участі в процесі власного навчання і виховання.

У різні часи і з різною мірою об'єктивності проблему застосування дидактичних ігор розглядали педагоги, вчені, науковці: Я. Коменський, К. Д. Ушинський, А. Арсірій, О. М. Біляєв, Л. О. Варзацька, І. Дівакова, Т. К. Донченко, Р. І. Жуковська, Л. С. Ільяницька, С. О. Караман, М. І. Пентиліук, Т. Чумак, П. Щербань та ін.

Різноманітність ігор у дитячому середовищі, складний і багатогранний вплив гри на розвиток та виховання дитини зумовили неоднозначність розуміння вченими сутності цього феномену.

Інтерес до гри як першої діяльності дитини виявили ще в 30-ті роки ХХ ст. відомі вітчизняні психологи Л. С. Виготський і Д. Б. Ельконін.

Проблеми використання ігор на уроках, їх педагогічне значення досить досконало були розглянуті плеядою вчених: А. Арсірієм, О. М. Біляєвим, Л. О. Варзацькою, І. Діваковою, Т. К. Донченком, Р. І. Жуковською, Л. С. Ільяницькою, С. О. Караман, М. І. Пентилюком, Т. Чумак, П. Щербанем та ін. [3].

За спостереженнями І. А. Сікорського, складність і різноманітність ігор, цікавість, яку виявляють до них діти, зростають і збільшуються в міру розумового розвитку дитини. Паралельно з цим в організації ігор дедалі більше виявляються фантазія і творчість особистості. Взагалі можна сказати, що ігри задовольняють невблаганну розумову потребу, яка спонукає дитину до невсипної діяльності.

На межі двох вікових періодів – дошкільного та молодшого шкільного віку – актуалізується проблема забезпечення педагогічних умов для гармонійного і безболісного переходу дитини від гри до нової провідної діяльності – навчання. Ігрова діяльність є тим чинником, який сприяє розв'язанню зазначеної проблеми. Це обґрунтування має психологічні підстави: у грі проявляються і через неї формуються якості, необхідні для навчання в школі.

Ігрова діяльність має такі специфічні ознаки, як непродуктивний характер, наявність уявної ситуації, комунікативність, емоційність. Необхідними елементами уявної ситуації є роль з внутрішньо закладеними в ній правилами ігрової дії. Наявність ролей у грі зумовлює рольове спілкування дітей. Гра є творчою діяльністю, способом вільного застосування дитиною здобутих знань, їх осмислення та розуміння. Наявність ігрової діяльності в навчально-виховному процесі початкової школи є необхідною для навчання [2].

Сучасна дидактика, звертаючись до ігрових форм навчання на уроках, справедливо вбачає в них можливості ефективної взаємодії педагога та учнів, продуктивної форми їх спілкування з наявними елементами змагання, безпосередності, природного інтересу.

За допомогою дидактичних ігор діти вчать порівнювати та групувати предмети як за зовнішніми ознаками, так і за їхнім призначенням вирішувати завдання. Дидактичні ігри розвивають спостережливність, увагу, пам'ять, мислення, мову, сен-

сорну орієнтацію, кмітливість. Тому їх можна використовувати під час вивчення будь-якої теми [1].

Для того, щоб дидактичні ігри стимулювали різнобічну діяльність і задовольняли інтереси учнів, учитель повинен добирати їх відповідно до програми для кожної вікової групи, враховуючи пізнавальний зміст, ступінь складності ігрових завдань і дій. Творче ставлення педагога до справи є передумовою постійного і поступового ускладнення, розширення варіативності ігор. Якщо в учнів згасає інтерес до гри, учитель ініціює спільне придумування нових ігрових завдань, ускладнення правил, включення до пізнавальної діяльності різних аналізаторів і способів дій, активізацію всіх учасників гри.

Розв'язання дидактичного завдання формує також і волю. Добросовісне виконання правил вимагає витримки, дисциплінованості, привчає до чесності, справедливості, впливає на розвиток довільної поведінки, організованості. Зміст і правила дидактичних ігор допомагають формуванню в учнів моральних уявлень і понять (про бережне ставлення до предметів як продуктів праці дорослих, про норми поведінки, стосунки з однолітками і дорослими тощо).

Отже, як і всі інші види ігор, дидактичні ігри стимулюють загальний особистісний розвиток школярів. Поєднання в них готового навчального змісту з ігровим задумом і діями вимагає від вчителя майстерного педагогічного керівництва, якісної підготовки.

Література

1. Адруховець Л. Ігрова педагогіка / Л. Адруховець // Завуч. – 2004. – № 1 (187). – С. 6–16.
2. Власенко А. Роль гри у навчанні і вихованні молодших школярів / А. Власенко // Початкова школа – 1997. – С. 40–45.
3. Інтернет-ресурс
<http://www.ukrreferat.com/index.php?pg=6&referat=86665>. – Назва з екрана.
4. Калінченко І. Значення дидактичних ігор для розвитку пізнавального інтересу / І. Калінченко // Початкова освіта. – 1999. – № 17. – С. 5.